

Lietuvos žmogaus teisių sistemos žemėlapis

Pirminė apžvalga

Kurk
Lietuvai

LIETUVOS RESPUBLIKOS

TEISINGUMO
MINISTERIJA

Projekto vadovės: Agnė Pakšytė (agne.paksyte@kurklt.lt) ir Aušra Raulušonytė (ausra.raulusonyte@kurklt.lt)

Projekto savininkė: Aurelija Baltikauskaitė (aurelija.baltikauskaite@tm.lt), Teisingumo ministerijos Tarptautinio bendradarbiavimo ir žmogaus teisių politikos grupės patarėja

Projekto trukmė: 2023.09.18 – 2024.03.01

Apžvalga rengta: 2023 m. rugsėjis – spalio

Turinys

Santrauka	3
Projekto poreikis	5
Projekto tikslas	6
Metodologija	7
Žmogaus teisių užtikrinimo sistemos dalyviai	8
Žmogaus teisių kategorijos	10
Ministerijos žmogaus teisių sistemoje	13
Prezidentūra žmogaus teisių sistemoje	18
Kontrolierių įstaigos žmogaus teisių sistemoje	18
Valstybinių institucijų dalyvavimas komisijose dėl Jungtinių Tautų žmogaus teisių konvencijų pranešimų ir ataskaitų rengimo	20
Iššūkiai įgyvendinant žmogaus teisių veiklas ir politiką	21
Žmogaus teisių užtikrinimo netolygumai	26
Šaltiniai	27
Priedas Nr.1. Kodėl išskiriamos būtent šios pažeidžiamos grupės?	29

Santrauka

Pirminės apžvalgos tikslai:

- **Atpažinti** pagrindinius Lietuvos žmogaus teisių sistemos veikėjus ir jų vaidmenis;
- **Suprasti**, kaip žmogaus teisių sistemoje dirbantys asmenys vertina dabartinę sistemą.

Kaip parengta ši apžvalga?

Dokumentų analizė

Pokalbiai su valstybinių institucijų ir NVO atstovais/-ėmis

2023 m. rugsėjo 18 d. – spalio 30 d. surengti pokalbiai su:

14 valstybinių institucijų;

4 nevyriausybinėmis organizacijomis (NVO);

43 valstybinių institucijų ir NVO atstovais/-ėmis.

Remiantis pokalbiais su valstybinių institucijų ir NVO atstovais/-ėmis, išskirtinos **6 pagrindinės Lietuvos žmogaus teisių sistemos iššūkių grupės:**

1

Lyderystės ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumas

2

Tarptautinių rekomendacijų įgyvendinimo kliūtys

3

Netvarus bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis

4

Teisinės apsaugos priemonių neprieinamumas

5

Finansinių ir žmogiškųjų išteklių stoka

6

Siauras žmogaus teisių supratimas visuomenėje ir valstybiniame sektoriuje

Trumpinių rodyklė

AM – Aplinkos ministerija

EIM – Ekonomikos ir inovacijų ministerija

ES – Europos Sąjunga

FRA – *Fundamental Rights Agency* (liet. Pagrindinių teisių agentūra)

JT – Jungtinės Tautos

KAM – Krašto apsaugos ministerija

KM – Kultūros ministerija

LGKT – Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba

LR – Lietuvos Respublika

LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė

NVO – nevyriausybinė organizacija/-os

NVSC – Nacionalinis visuomenės sveikatos centras

SADM – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

SAM – Sveikatos apsaugos ministerija

SKĮ – Seimo kontrolierių įstaiga

ŠMSM – Švietimo mokslo ir sporto ministerija

TM – Teisingumo ministerija

TMD – Tautinių mažumų departamentas

VRM – Vidaus reikalų ministerija

VTAKĮ – Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga

URM – Užsienio reikalų ministerija

ŽEIT – Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba

ŽT – žmogaus teisės

Projekto poreikis

Tarptautiniuose žmogaus teisių situacijos stebėjimo reitinguose Lietuva dažnu atveju laikosi žemiau Europos Sąjungos vidurkio. Pavyzdžiui:

- 2023 metais ES lyčių lygybės indekse Lietuva surinko 64,1/100 balo, 6 balais mažiau nei ES vidurkis;
- 2023 metais Rainbow Europe LGBTI lygiateisiškumo indekse Lietuva surinko 24 proc. ir iš 27 ES šalių užėmė 23 vietą;
- Europos Komisijos 2021 metų duomenimis, Lietuvoje 32,6 proc. žmonių su negalia susiduria su skurdo rizika. Europos Sąjungos vidurkis – 21,1 proc.
- 2019 metais Lietuva surinko 37/100 balus MIPEX migrantų integracijos politikos indekse. MIPEX šalių vidurkis buvo 49/100 balai.
- 2018 metų UNECE ir Europos Komisijos aktyvaus senėjimo indekse Lietuva surinko 33,6/100 balus nepasiekdama ES vidurkio (35,8).

Lietuvos žmogaus teisių užtikrinimo lygį stebi ir įsipareigojimų tarptautinėms konvencijoms įgyvendinimo priežiūros mechanizmai. Pavyzdžiui:

- Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos vykdomoje visuotinėje periodinėje peržiūroje Lietuvai pakartotinai teikiamos rekomendacijos dėl rasinės diskriminacijos užkardymo, lyčių lygybės, smurto artimoje aplinkoje prevencijos, priverstinio sulaikymo ar įkalinimo sąlygų;
- 2022 metais Europos Žmogaus teisių teismas Lietuvos atžvilgiu priėmė 14 nuosprendžių. Devyniuose iš jų rado bent vieną nusižengimą Europos Žmogaus teisių konvencijai.

Paminėti žmogaus teisių indikatoriai ir stebėsenos mechanizmų informacija pagrindžia **poreikį identifikuoti Lietuvos žmogaus teisių sistemos spragas ir ieškoti sprendimų sistemai stiprinti**. Šiam poreikiui atliepti Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija drauge su „Kurk Lietuvai“ inicijavo projektą „Lietuvos žmogaus teisių sistemos žemėlapis“.

Projekto tikslas

Projekto „Lietuvos žmogaus teisių sistemos žemėlapis“ tikslas – drauge su suinteresuotomis šalimis sudaryti Lietuvos žmogaus teisių lauko, atsakomybių ir funkcijų schemą, kuri leistų lengviau suprasti žmogaus teisių užtikrinimo sistemą, identifikuoti jos spragas ir nurodyti galimas tobulėjimo kryptis.

Pirmasis projekto etapas – pirminė Lietuvos žmogaus teisių sistemos apžvalga. Jos tikslas yra **įvardinti pagrindinius Lietuvos žmogaus teisių sistemos veikėjus, aprašyti jų vaidmenis bei atlikti joje dirbančių asmenų dabartinės sistemos vertinimo analizę.**

Tolimesniuose projekto etapuose numatoma:

- apžvelgti tarptautines ir nacionalines rekomendacijas žmogaus teisių srityje;
- parodyti Lietuvos žmogaus teisių situaciją Europos Sąjungos kontekste;
- susipažinti su gerosiomis praktikomis užsienyje sprendžiant žmogaus teisių iššūkius;
- parengti Lietuvos žmogaus teisių sistemos žemėlapi.

Metodologija

Pirminė apžvalga parengta remiantis **dokumentų analize** ir **pokalbiais su valstybinių institucijų ir NVO atstovais/-ėmis**.

Dokumentų analizė:

Siekiant suskirstyti žmogaus teisių lauką į kategorijas, kurios atitiktų tarptautinę praktiką, peržiūrėjome dalį tarptautinių žmogaus teisių susitarimų, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika, ir tarptautinių organizacijų, ypač Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto, žmogaus teisių kategorizavimo principus.

Be to, buvo peržiūrėti nacionaliniai dokumentai susiję su tarptautinių susitarimų pranešimų ir ataskaitų rengimo tvarka, tarptautinių rekomendacijų įgyvendinimu (pvz., LR Vyriausybės nutarimas 1540, Vyriausybės nutarimas dėl Europos Sąjungos reikalų koordinavimo, naujausi Jungtinių tautų Žmogaus teisių komiteto ir visuotinės periodinės peržiūros rekomendacijų įgyvendinimo, priemonių ir stebėsenos planai). Ruošiantis pokalbiams ir rengiant šią apžvalgą buvo peržiūrėti valstybinių institucijų nuostatai, jų veiklą reglamentuojantys įstatymai ir informacija pateikta institucijų internetiniuose puslapiuose.

Pokalbiai su valstybinių institucijų ir NVO atstovais/-ėmis:

2023 m. rugsėjo 18 – spalio 30 d. buvo surengta 14 susitikimų ir pokalbių su valstybinių institucijų ir 4 nevyriausybinių organizacijų atstovais/-ėmis. Iš viso, surengti pokalbiai su 43 valstybės tarnautojais/-omis ir nevyriausybinių organizacijų darbuotojais/-omis.

Pokalbiai rėmėsi žmogaus teisių kategorijomis (pagal teisės tipą ir pažeidžiamas grupės, žr. 10–12 psl.) ir žemiau pateiktais klausimais:

- Ar jūsų atstovaujama institucija vykdo su žmogaus teisių užtikrinimu ir pažeidžiamų grupių apsauga susijusias veiklas?
- Kokias žmogaus teisių veiklas įgyvendina jūsų atstovaujama institucija?
- Kurie skyriai yra atsakingi už žmogaus teisių politikos ir/ar veiklų įgyvendinimą?
- Su kokiais iššūkiais jūsų institucija susiduria įgyvendinant žmogaus teisių veiklas (instituciniame ir nacionaliniame lygmenyse)?
- Kaip, jūsų manymu, pagerinti žmogaus teisių veiklų įgyvendinimą institucijose?
- Kaip, jūsų manymu, pagerinti žmogaus teisių veiklų įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu?

Daugiausia dėmesio šioje apžvalgoje skiriama ministerijų, kontrolierių įstaigų bei NVO, kurios užsiima advokacinėmis veiklomis, vaidmenims žmogaus teisių sistemoje. Apžvalgoje pateikiamas veikėjų sąrašas nėra baigtinis ir gali būti pildomas.

Žmogaus teisių sistemos dalyviai

Lietuvoje sistemos, kurioje formuojamos ir įgyvendinamos žmogaus teisės, dalyvių sąrašas sudarytas remiantis LR Konstitucinio Teismo, Lietuvos teismų, Lietuvos žmogaus teisių centru, Žmogaus teisių gido, Eurydice tinklo ir Žmogaus teisių stebėjimo instituto informacija.

Lietuvos Respublikos Seimas yra nacionalinė leidžiamosios valdžios institucija. Seimas svarsto, priima, leidžia įstatymus, pritaria arba nepritaria Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko (Vyriausybės vadovo) kandidatūrai, prižiūri Vyriausybės veiklą, tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas. Seimas ratifikuoja Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis, kurių dalis – žmogaus teisių srityje. Pavyzdžiui, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Konvencija dėl asmenų be pilietybės statuso.

Lietuvos Respublikos Prezidentas – valstybės vadovas – didžiausius įgaliojimus turi užsienio politikoje. Jis sprendžia užsienio politikos klausimus bei kartu su Vyriausybe vykdo užsienio politiką. Prezidentas pasirašo tarptautines sutartis ir teikia jas Seimui ratifikuoti, Vyriausybės teikimu Prezidentas skiria ir atšaukia diplomatus užsienio šalyse bei prie tarptautinių organizacijų. Prezidentas Seime turi įstatymų leidybos iniciatyvos ir veto teisę. Lietuvoje Prezidentas turi svarų vaidmenį teismų valdžios užtikrinime per teisėjų paskyrimo ir jų kandidatūrų teikimo funkciją.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė įgyvendina vykdomąją valdžią. Vyriausybė įgyvendina įstatymus bei sudarydama savo veiklos programą formuoja šalies politiką. Už bendrą savo veiklą ir vykdomųjų funkcijų atlikimą Vyriausybė atsiskaito Seimui. Vyriausybę sudaro 14 ministerijų: Aplinkos ministerija, Ekonomikos ir inovacijų ministerija, Energetikos ministerija, Finansų ministerija, Krašto apsaugos ministerija, Kultūros ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Susisiekimo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Šveitimo, mokslo ir sporto ministerija, Teisingumo ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Žemės ūkio ministerija. Ministrai yra atsakingi už jiems pavestas valdymo sritis ir atsiskaito Seimui. Įgyvendindamos Seimo ratifikuotas tarptautines sutartis ministerijos rengia ataskaitas apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje.

Savivaldybės – valstybės teritorijos administracinio vieneto nuolatinių gyventojų bendruomenės, kurios turi Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, savitvarką ir savaveiksmiškumą pagal Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją. Savivaldybių administravimo subjektai – savivaldybių institucijos ar įstaigos, jų valstybės tarnautojai ir pareigūnai, savivaldybės įmonės, viešosios įstaigos, kurių savininkė ar dalininkė yra savivaldybė, asociacijos, įgalinti atlikti viešąjį administravimą. Lietuvoje yra 60 savivaldybių.

Teismai – tai įstatymų nustatyta tvarka įsteigtos institucijos, kurios vykdo teisingumą. Siekiant garantuoti, kad niekas nedarytų įtakos teismų priimamiems sprendimams, kad jie būtų teisingi ir nešališki, Konstitucijoje ir Teismų įstatyme yra numatyta, jog teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi nuo jokių kitų valstybės valdžios ir valdymo institucijų, pareigūnų, politinių partijų, organizacijų ir kitų asmenų. Lietuvoje Teismai turi savivaldą.

Kontrolierių įstaigos ir tarnybos – savarankiški nacionalinio viešojo administravimo kontrolės mechanizmai. Kontrolieriai yra nepriklausomi nuo kitų valdžios institucijų. Kontrolierių įstaigos nagrinėja skundus dėl netinkamos viešojo administravimo pareigūnų veiklos bei biurokratizmo, vykdo tyrimus ir stebėseną įstaigai priskirtose žmogaus teisių srityse bei organizuoja edukacines kampanijas sąmoningumo visuomenėje tose srityse stiprinimui. Lietuvoje yra 5 kontrolierių įstaigos, prižiūrinčios žmogaus teisių sritį: Seimo kontrolierių įstaiga, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba ir Žvalgybos kontrolierių įstaiga.

Nevyriausybines organizacijas yra nepriklausomos nuo valdžios ir siekia naudoti visuomenės socialinei gerovei įvairiose srityse: sveikatos, švietimo, smurto prevencijos, LGBTQIA+ lygiateisiškumo ir panašiai. Nevyriausybines organizacijas siekia ne tik ginti ir atstovauti pažeidžiamų grupių interesus, bet ir lemti politinę valią, nušviesti sistemos spragas, skatinti socialinę sanglaudą, teikti informaciją tarptautinei bendruomenei apie žmogaus teisių padėtį joms aktualiose srityse.

Šis žmogaus teisių užtikrinimo sistemos dalyvių sąrašas sudarytas siekiant nurodyti pirminei apžvalgai būtiną sistemos kontekstą. Dalyvių sąrašas nėra baigtinis. Jis gali būti koreguojamas arba pildomas pagal konkretaus dokumento poreikį.

Žmogaus teisių kategorijos

Literatūroje ir tarptautiniuose dokumentuose vertinant žmogaus teisių padėtį skirtinguose kontekstuose dažniausiai yra pasitelkiamas žmogaus teisių skirstymas pagal 1) teisės tipą ir 2) pažeidžiamas grupes. Dokumentai, kuriais remiantis sudaryti šios pirminės apžvalgos žmogaus teisių pjūviai yra nurodyti ties kiekviena skiltimi.

Žmogaus teisės pagal tipą

Žmogaus teisės pagal tipą skirstomos į dvi klases:

1. Pilietinės ir politinės teisės;
2. Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės.

Pilietinės ir politinės teisės dar vadinamos negatyviomis, pabrėžiant, kad jos apima asmenų teises į laisvę nuo perteklinio valstybės ir kitų asmenų įsikišimo, prievartos ar priespaudos politiniame gyvenime ir pilietinėse veiklose. Kad šios teisės būtų įgyvendintos, valstybė turi netrukdyti asmenims jomis naudotis ir užtikrinti, kad netrukdo ir kiti. Tam tikrais atvejais, šių teisių užtikrinimas gali pareikalauti didesnio valstybės įsitraukimo ir finansinių išteklių. Pavyzdžiui, norint užtikrinti žmonių, turinčių judėjimo negalią, teisę balsuoti, reikia pritaikyti pastatus, kuriuose vyksta balsavimas, arba organizuoti alternatyvius balsavimo būdus.

Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės, kitaip nei pilietinės ir politinės, laikomos pozityviomis, nes jų įgyvendinimas reikalauja aktyvaus ir nuolatinio valstybės įsitraukimo. Šių teisių įgyvendinimas susijęs su švietimo, sveikatos priežiūros, kultūros, socialinių ir kitų paslaugų pasiekiamumu, prieinamumu ir pritaikymu įvairioms visuomenės grupėms.

Tam tikri žmogaus teisių klausimai gali būti priskiriami kelioms kategorijoms (pvz., LGBTQIA+ asmenų teisė į įstatymu saugomą šeimyninį gyvenimą, gali būti laikoma ir pilietine, ir socialine teise).

Parengta remiantis Tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių paktu, Tarptautiniu ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktu ir Jungtinių Tautų Žmogaus aplinkos konferencijos deklaracija.

Pilietinės ir politinės teisės

Teisė į gyvybę

Teisė į asmens laisvės neliečiamumą

Teisė į asmens orumo neliečiamumą

Teisė į privatumą

Teisė į šeimyninį gyvenimą

Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė

Saviraiškos ir informacijos laisvė

Teisė į nuosavybę

Teisė į teisingą teismo procesą

Lygybė prieš įstatymą, lygiateisiškumas ar diskriminacijos draudimas

Balsavimo teisė

Teisė į teisingus ir laisvus rinkimus

Teisė kandidatuoti rinkimuose

Peticijos teisė

Teisė į gerą viešąjį administravimą

Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės

Teisė į mokslą

Teisė į sveikatą

Teisė dirbti bei teisė į palankias ir teisingas darbo sąlygas

Teisė į sveikatai ir gerovei pakankamą gyvenimo lygį

Teisė į socialinę apsaugą

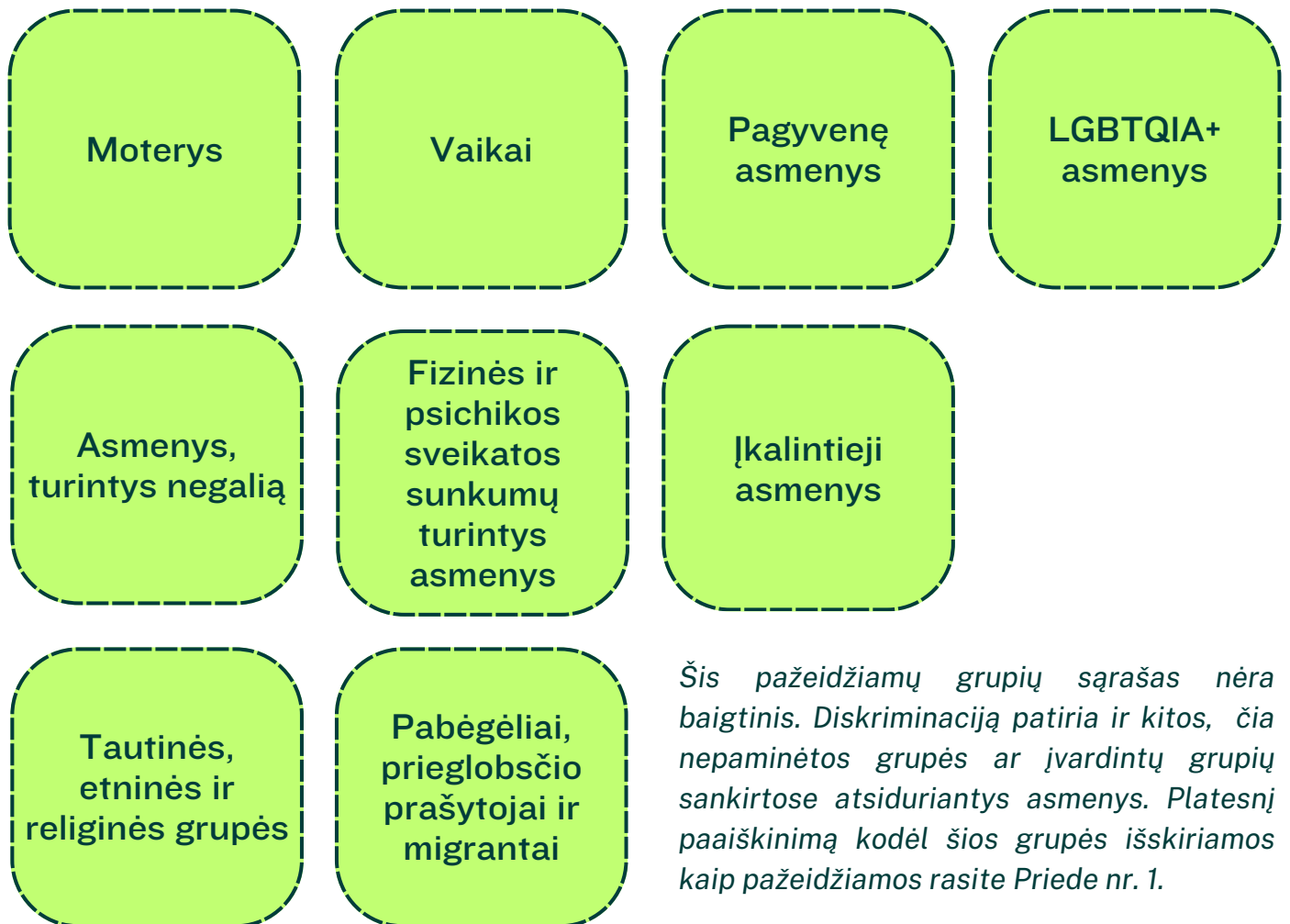
Teisė į saugų būstą

Teisė dalyvauti kultūriniame gyvenime

Teisė į sveiką ir saugią aplinką

Žmogaus teisės pagal pažeidžiamas grupes

Tikslinės grupės pagal pažeidžiamumą pirminėje apžvalgoje išskirtos remiantis Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros, Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaro biuro informacija bei Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių paktu.

Neretai skirtingos nelygybės formos arba pažeidžiamumo sritys persikloja ir sukuria sudėtingas kliūtis žmogaus teisių užtikrinimui, t.y. **daugialypę diskriminaciją**. Ši sąvoka vartojama atkreipti dėmesį į tai, kad asmenys, kurie patenka į kelias ar daugiau pažeidžiamų grupių tuo pat metu, patiria didžiausią diskriminacijos ir kitų žmogaus teisių pažeidimų riziką.

FRA aiškinimu daugialypė diskriminacija gali būti sudėtinė, kai galime identifikuoti konkrečias skirtingų diskriminacijos priežasčių pasekmes (e.g., vyresnio amžiaus moteris darbe diskriminuojama dėl lyties, o gydymo įstaigoje – dėl amžiaus), bei tarpsektorinė, kai diskriminuojama dėl dviejų ar daugiau ypatybių (e.g., kad asmuo yra ir romų tautybės, ir moteris). Žmogaus teisių literatūroje sutinkamas alternatyvus terminas **daugialypės nelygybės** (žr. EIGE) bei **sąveikinis požiūris** (žr. Žmogaus teisių organizacijų koalicija). Pastarąjį (angl. *intersectionality*) sukūrė Kimberlé Crenshaw.

Ministerijos žmogaus teisių sistemoje

Šiame skyriuje pateikiama informacija apie **pagrindines ministerijų funkcijas žmogaus teisių užtikrinimo sistemoje**, kurios buvo identifikuotos vykdant dokumentų analizę ir pokalbius su ministerijų atstovais/-ėmis.

Šalia kiekvienos ministerijos nurodytos ir pagrindinės ministerijai **pavaldžios įstaigos**, įgyvendinančios žmogaus teisių politiką.

Etikečių spalvos ir apvedimai –

geltona apvesta taškeliais ir

žalia apvesta brūkšneliais –

atspindi žmogaus teisių kategorijas, aprašytas 10–12 psl.

Žemiau įvardintos tos ministerijos, su kuriomis vykdyti pokalbiai pirmajame projekto etape (t.y. 2023 m. rugsėji – spalį).

Aplinkos ministerija

Teisė į saugią ir sveiką aplinką

Asmenų, turinčių negalią, teisės

AM pavaldžios įstaigos, įgyvendinančios politiką ŽT srityje:

- Aplinkos apsaugos agentūra
- Aplinkos apsaugos departamentas
- Ir kt.

Remiantis Aplinkos ministerijos nuostatais, AM formuoja valstybės politiką urbanistikos, architektūros, statybos ir jos priežiūros srityse ir kontroliuoja šios politikos įgyvendinimą. Ši sritis glaudžiai susijusi su **pastatų ir patalpų pritaikymu asmenims, turintiems negalią**.

Kultūros ministerija

Teisė dalyvauti kultūriniame gyvenime

Teisė į nuosavybę (autorių teisės)

Saviraiškos ir informacijos laisvė

Tautinių, etninių ir religinių grupių teisės

KM pavaldžios įstaigos, įgyvendinančios politiką ŽT srityje:

- Lietuvos nacionalinis kultūros centras
- Valstybinė kalbos inspekcija
- Lietuvos kultūros institutas
- Kultūros infrastruktūros centras
- Lietuvos kultūros taryba
- Tautinių mažumų departamentas prie LR Vyriausybės
- Ir kt.

Remiantis Kultūros ministerijos nuostatais, KM formuoja valstybės **tautinių mažumų politiką** ir **visuomenės informavimo politiką**. Tautinių mažumų politikos formavime ir įgyvendinime dalyvauja ir Tautinių mažumų departamentas prie LR Vyriausybės.

KM koordinuoja **kultūros pritaikymą** asmenims, turintiems negalią.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Teisė dirbti bei teisė į palankias ir teisingas darbo sąlygas

Teisė į socialinę apsaugą

Teisė į sveikatai ir gerovei pakankamą gyvenimo lygį

Teisė į saugų būstą

Moterų teisės

Asmenų, turinčių negalią, teisės

Vaikų teisės

Pagyvenusių asmenų teisės

Pabėgėlių, prieglobsčio prašytojų ir migrantų teisės

SADM pavaldžios įstaigos, įgyvendinančios politiką ŽT srityje:

- Užimtumo tarnyba
- Valstybinė darbo inspekcija
- Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba
- Socialinių paslaugų priežiūros departamentas
- Jaunimo reikalų agentūra
- Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba
- Neįgalųjų reikalų departamentas
- Techninės pagalbos neįgaliesiems centras
- Pabėgėlių priėmimo centras
- Socialinės globos įstaigos
- Ir kt.

Remiantis SADM nuostatais, SADM formuoja valstybės politiką darbo rinkos, pensijų, pinigines socialines paramos, paramos būstui įsigyti, socialinių paslaugų, šeimos ir vaiko teisių, jaunimo, socialinės integracijos, lygių galimybių ir nevyriausybinių organizacijų plėtros srityse.

SADM pirmininkauja **keturioms** Jungtinių Tautų konvencijų pranešimų ir ataskaitų rengimo komisijoms, t.y. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto, Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims, Vaiko teisių konvencijos ir Neįgalųjų teisių konvencijos.

Socialines paslaugas teikia ne tik biudžetinės įstaigos, bet ir **nevyriausybines organizacijas** (pvz., paslaugas nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiems asmenims).

Sveikatos apsaugos ministerija

Teisė į gyvybę

Teisė į sveikatą

Asmenų, turinčių negalią, teisės

Fizinės ir psichikos sveikatos sunkumų turinčių asmenų teisės

SAM pavaldžios įstaigos, įgyvendinančios politiką ŽT srityje:

- Higienos institutas
- Nacionalinis visuomenės sveikatos centras
- Respublikinis priklausomybės ligų centras
- Pavaldžios viešosios sveikatos priežiūros įstaigos ir viešosios sveikatos priežiūros įstaigos, kurių dalininkė yra SAM
- Ir kt.

SAM veikla atspindi, kad **teisė į sveikatą persidengia su kitomis ekonominėmis ir socialinėmis teisėmis**. Pavyzdžiui, viena iš SAM pavaldaus Nacionalinio visuomenės sveikatos centro funkcijų yra gyventojų skundų dėl triukšmo ir kvapų nagrinėjimas, kuris atliepia asmenų teisę į saugų būstą bei sveiką ir saugią aplinką (remiantis NVSC nuostatais).

SAM Psichikos sveikatos skyrius dirba su **psichikos sveikatos stiprinimu, prevencija ir stigmos mažinimu visuomenėje** bei **savižudybių prevencija**. Remiantis SAM nuostatais, SAM taip pat organizuoja ir koordinuoja **psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevenciją ir gydymą**.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerija

Teisė į mokslą

Vaikų teisės

Tautinės, etninės ir religinės grupių teisės

ŠMSM pavaldžios įstaigos, įgyvendinančios politiką ŽT srityje:

- Bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir aukštojo išsilavinimo įstaigos, darželiai, kolegijos
- Nacionalinė švietimo agentūra
- Ir kt.

ŠMSM Švietimo pagalbos skyrius dirba su kokybiško švietimo užtikrinimu vaikams, kurie turi **specialiųjų ugdymosi poreikių**. Į šią kategoriją patenka vaikai turintys fizinę ar psichosocialinę negalią, mokymosi, elgesio, emocijų ar kalbos sutrikimų ar kitų mokymosi sunkumų (pvz., besimokantys negimtają kalbą).

ŠMSM koordinuoja **žmogaus teisių edukacijos** įtraukimą į bendrojo ugdymo programą bei nustato patyčių, smurto, psichoaktyvių medžiagų vartojimo **prevencinių programų** kriterijus ir teikia rekomendacijas dėl jų įgyvendinimo.

Remiantis [informacija ŠMSM internetiniame puslapyje](#), ministerija taip pat koordinuoja bendrąjį ugdymą ir neformalųjį švietimą **tautinių mažumų kalbomis**.

Teisingumo ministerija

Teisė į teisingą teismo procesą

Teisė į privatumą

Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė

Įkalintųjų asmenų teisės

LGBTQIA+ asmenų teisės

TM pavaldžios įstaigos, įgyvendinančios politiką ŽT srityje:

- Lietuvos kalėjimų tarnyba
- Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba
- Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba
- Ir kt.

TM pirmininkauja **trims** Jungtinių Tautų konvencijų pranešimų ir ataskaitų rengimo komisijoms, t.y. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos vykdomos visuotinės periodinės peržiūros, Tarptautinės konvencijos dėl asmenų apsaugos nuo priverstinio dingimo ir Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą.

Remiantis informacija Teisingumo ministerijos internetiniame puslapyje, TM formuoja valstybės politiką **vartotojų teisių** ir **asmens duomenų apsaugos** srityse.

TM Baudžiamosios justicijos grupė vykdo teisinio reguliavimo **baudžiamojo proceso srityje** analizę atsižvelgiant į žmogaus teisių bei laisvių apsaugą. Remiantis LR Valstybės garantuojamos pagalbos įstatymu, TM taip pat kontroliuoja **valstybės garantuojamos teisinės pagalbos** užtikrinimą bei organizuoja ES direktyvų dėl **nusikaltimų aukų teisių** perkėlimą į nacionalinį lygį.

Remiantis informacija TM internetiniame puslapyje, ministerija yra atsakinga už **religinių bendruomenių ir bendrijų reguliavimą**. Ministerijoje veikia komisija dėl religinių, ezoterinių ir dvasinių grupių veiklos.

2023 spalio 27d. įsakymu Teisingumo ministerijoje sudaryta darbo grupė **translyčių asmenų** teisei padėčiai gerinti.

Užsienio reikalų ministerija

URM pirmininkauja **dviems** Jungtinių Tautų konvencijų pranešimų ir ataskaitų rengimo komisijoms, t.y. Konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo ir Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto.

Remiantis informacija URM internetiniame puslapyje, URM koordinuoja bendradarbiavimą su tarptautinėmis žmogaus teisių institucijomis ir Lietuvos užsienio politikos žmogaus teisių srityje atstovavimą tarptautinėse organizacijose (pvz., Jungtinių Tautų Žmogaus teisių taryboje) ir užsienio valstybėse per diplomatines atstovybes.

Vidaus reikalų ministerija

Dalies pilietinių ir politinių teisių apsauga (pvz., teisės į nuosavybę, gyvybę, asmens neliečiamumą)

Lygybė prieš įstatymą, lygiateisiškumas ar diskriminacijos draudimas

Teisė į saugią ir sveiką aplinką

Moterų teisės

Vaikų teisės

Pabėgėlių, prieglobsčio prašytojų ir migrantų teisės

VRM pavaldžios įstaigos, įgyvendinančios politiką ŽT srityje:

- Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba
- Policijos departamentas
- Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas
- Migracijos departamentas
- Valstybės sienos apsaugos tarnyba
- Viešojo saugumo tarnyba
- Ir kt.

Remiantis VRM nuostatais, VRM formuoja viešojo saugumo ir migracijos politiką, kuri apima ir su tam tikrų grupių pažeidžiamumu susijusius nusikaltimus. Pavyzdžiui, VRM Viešojo saugumo politikos grupės veikloje išskirtinis dėmesys skiriamas atsakui į **neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas** bei kovai su **prekyba žmonėmis**.

VRM ir jai pavaldžių įstaigų veiklos užtikrinant viešąjį saugumą apima ir reagavimą į smurto artimoje aplinkoje, smurto dėl lyties atvejus.

Prezidentūra žmogaus teisių sistemoje

Lietuvos Respublikos Prezidentas turi teisę siūlyti priimti įstatymus bei vetuoti Seimo priimtus įstatymus. Pastebėjęs, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, kuri užtikrina pamatines žmogaus teises Lietuvoje, Prezidentas **gali kreiptis į Konstitucinį Teismą**.

2021 m. Prezidentas, pristatydamas Lietuvos prioritetus kandidatuojujant į JT Žmogaus teisių tarybos nares 2022–2024 metų laikotarpiu nurodė, kad daugiausia dėmesio, Lietuvą išrinkus šios tarybos nare, bus skiriama pažeidžiamiausioms visuomenės grupėms: **vaikams, žmonėms su negalia, žmogaus teisių gynėjams ir asmenims, gyvenantiems konfliktų zonose**.

2019 - 2024 m. kadencijoje Prezidentūra įgyvendina **Gerovės valstybės** programą, kuria siekiama spartinti ekonominį šalies augimą ir mažinti socialinę atskirtį. Žmogaus teisių sritis, kurią Prezidentūra išsirinko kaip prioritetinę – **žmonių, turinčių negalią, teisės**.

Kontrolierių įstaigos žmogaus teisių sistemoje

Lietuvos žmogaus teisių sistemoje kontrolierių įstaigos svarbios ne tik tuo, kad tiria skundus dėl žmogaus teisių pažeidimų viešajame ir privačiame sektoriuje, bet ir gali pradėti tyrimo procesus savo iniciatyva.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba

Lygybė prieš įstatymą,
lygiateisiškumas ir
diskriminavimo draudimas

Asmenų, turinčių negalią, teisės

Moterų teisės

- Tiria skundus dėl diskriminacijos pagal Lygių galimybių įstatymą ir Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą.
- 2019 m. prie LGKT įsteigta nepriklausoma Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija JT neįgalųjų teisių konvencijos įgyvendinimo stebėsenai.
- Rengia lygių galimybių integravimo įrankius viešiesiems ir privatiesiems juridiniams asmenims.

Seimo kontrolierių įstaiga

Teisė į gerą viešąjį administravimą

Teisė į asmens orumo neliečiamumą

- Seimo kontrolierių įstaiga vykdo tyrimus dėl esminių žmogaus teisių problemų, vertina ar įstatymai bei jų projektai atitinka tarptautinius žmogaus teisių standartus, teikia rekomendacijas Seimui ir valstybės institucijoms, informuoja tarptautines organizacijas apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje.
- SKĮ yra Nacionalinė žmogaus teisių institucija.
- Atsakinga už nacionalinę kankinimų prevenciją laisvės apribojimo vietose, uždaroje institucijose esančių asmenų teisę nepatirti nežmoniško ir orumą žeminančio elgesio.
- Tiria skundus dėl valstybės pareigūnų biurokratizmo ir piktnaudžiavimo pagal Seimo kontrolierių įstatymą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga

Vaikų teisės

- Savarankiška valstybės institucija, prižiūrinti ir kontroliuojanti vaiko teisių apsaugą ir įgyvendinimą pagal JT Vaiko teisių konvenciją, tirianti skundus dėl galimų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų, apsaugos pažeidimų.
- Vykdo edukacines veiklas, padedančias kovoti su vaikų teisių pažeidimų priežastimis.
- Vykdo vaiko teisių apsaugos ir įgyvendinimo padėties Lietuvoje stebėseną.

Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba

Saviraiškos ir informacijos laisvė

Teisė į privatumą

- Tiria skundus dėl asmens orumo, privatumo ir saviraiškos laisvės pažeidimų (neapykantos kalbos, dezinformacijos, šmeižto, t.t.) viešojo informavimo priemonėse pagal Visuomenės informavimo įstatymą ir Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos informacijos įstatymą.
- Vykdo prevencines visuomenės sąmoningumo stiprinimo ir edukacines veiklas.

Valstybinių institucijų dalyvavimas komisijose dėl Jungtinių Tautų žmogaus teisių konvencijų pranešimų ir ataskaitų rengimo

Institucijų įsitraukimą į įvairių žmogaus teisių sričių politikos įgyvendinimą indikuoja ir pirmininkavimas ar dalyvavimas Jungtinių Tautų žmogaus teisių konvencijų pranešimų ir ataskaitų rengimo komisijose.

Parengta pagal LRV nutarimą dėl pranešimų pagal Jungtinių Tautų žmogaus teisių apsaugos konvencijas, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika, ir Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos vykdomai Visuotinei periodinei peržiūrai rengimo ir pateikimo tvarkos aprašo patvirtinimo ir komisijų sudarymo.

Lentelės ženklų reikšmės:

- P - pirmininkauja;
- + - dalyvauja.

	URM	TM	SADM	VRM	ŠMSM	KM	SAM	ŽŪM	EIM	AM	SM	KAM	IVPK
Konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (1965)	P	+	+	+		+							
Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966)	P	+		+		+							
Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (1984)	+	P		+			+						
Tarptautinė konvencija dėl asmenų apsaugos nuo priverstinio dingimo (2006)	+	P	+	+			+					+	
Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos vykdoma visuotinė periodinė peržiūra	+	P	+	+	+	+	+						
Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (1966)	+	+	P		+	+	+	+					
Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (1979)	+	+	P	+	+		+						
Vaiko teisių konvencija (1989)	+	+	P	+	+		+						
Neįgaliųjų teisių konvencija (2006)	+	+	P	+	+	+	+		+	+	+		+

Iššūkiai įgyvendinant žmogaus teisių veiklas ir politiką

Pokalbių su institucijų ir NVO atstovais/-ėmis metu klausėme, su kokiais iššūkiais jie susiduria įgyvendinami žmogaus teisių veiklas. Šiame skyriuje pateikiame išgirstų nuomonių santrauką.

Išskirtinos **6 pagrindinės iššūkių grupės:**

1	Lyderystės ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumas	4	Finansinių ir žmogiškųjų išteklių stoka
2	Tarptautinių rekomendacijų įgyvendinimo kliūtys	5	Teisinės apsaugos priemonių neprieinamumas
3	Netvarus bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis	6	Siauras žmogaus teisių supratimas visuomenėje ir valstybiniame sektoriuje

1. Lyderystės ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumas:

- **„Lyderio“ žmogaus teisių politikos srityje trūkumas.** Dalis pašnekovų/-ių įvardino, kad efektyviam žmogaus teisių veiklų įgyvendinimui nacionaliniu lygiu padėtų institucija (ar kito formato valstybinis organas), kuri koordinuotų žmogaus teisių politikos įgyvendinimą ir tarpinstitucinį bendradarbiavimą. Lyderystės nacionaliniu lygmeniu stoka lemia fragmentišką žmogaus teisių politiką, kurią labiau formuoja tarptautinių organizacijų rekomendacijos ir poreikis reaguoti į krizines situacijas, nei intencionalus ir nuoseklus progreso žmogaus teisių srityje siekimas.
- **Vieningo bendradarbiavimo formato žmogaus teisių klausimams aptarti ir spręsti trūkumas.** Šiuo metu veikia atskiros tarybos ir komisijos skirtos tam tikriems žmogaus teisių klausimams, pvz., Neįgaliųjų reikalų taryba arba Tarpžinybinė vaiko gerovės taryba prie LRV. Institucijų atstovai dalinasi, kad, nesant bendresniam bendradarbiavimo formatui, skirtam žmogaus teisių klausimams, neretai apie kitų institucijų veiklas ir projektus žmogaus teisių srityje jie sužino iš pranešimų spaudai arba įstatymų registro.
- Poreikis **didesniam institucijų atstovų įsitraukimui į darbo grupių, komisijų ir tarybų veiklas.** Didžioji dauguma pašnekovų/-ių sutiko, kad darbo grupės, komisijos ar tarybos veiksmingumas priklauso nuo dalyvių įsitraukimo, motyvacijos ir pastangų. Neretai bendradarbiavimo formatai egzistuoja ir teoriškai veikia (t.y. vyksta susirinkimai ar posėdžiai), tačiau faktiškai į jų veiklas aktyviai įsitraukia tik vienas ar keli asmenys.

- **„Istoriškai susiklostęs“ atsakomybių pasidalijimas.** Keliuose pokalbiuose išryškėjo, kad tam tikros koordinavimo sritys institucijoms gali būti priskirtos ne remiantis temiškai artimomis veiklos sritimis, o dėl šalutinių aplinkybių (pvz., lyginant institucijų darbo krūvius). Taip pat, ne visais atvejais dabartinis pasiskirstymas atitinka paskutinio dešimtmečio žmogaus teisių sričių vystymosi kryptis ar susiformavusias valstybinių institucijų veikimo praktikas.
- **Parlamentinės kontrolės trūkumas.** Didžioji dalis pašnekovų/-ių sutiko, kad Lietuvos žmogaus teisių užtikrinimo teisinė bazė yra gera arba pakankamai gera, tačiau daug sunkumų ir abejonių kyla dėl praktinio teisės normų, algoritmų ir planų įgyvendinimo. Viena iš priemonių, kuri, pašnekovų/-ių nuomone, galėtų padėti užtikrinti teisės normų įgyvendinimą yra nuodugnesnė parlamentinė kontrolė.
- **Įstaigų „savisauga“ užkerta kelią efektyviam žmogaus teisių problemų sprendimui.** Pašnekovai/-ės nurodė, kad sprendžiant labiau politizuotas, nepatogias žmogaus teisių situacijas, įstaigos, su kuriomis tenka bendradarbiauti, prioritetu kartais renkasi savo reputacijos išsaugojimą, o ne žmogaus teisių pažeidimo išsprendimą.

2. Tarptautinių rekomendacijų įgyvendinimo kliūtys:

- **Vyriausybės nutarimas Nr. 1540.** Kelių pokalbių metu minėta, kad Vyriausybės nutarimas, išdėstantis pranešimų ir ataskaitų JT konvencijų stebėsenos mechanizmams rengimo tvarką, beveik nekito nuo 2001 m., kai buvo pasirašytas. Kai kurių institucijų atstovai/-ės įvardino, kad komisijų sudėtis reikėtų peržiūrėti ir atnaujinti pagal tai, kaip atitinkamos žmogaus teisių sritys keitėsi nuo 2001 m. ir įpareigoti atitinkamas institucijas dalyvauti stebėsenos procesuose. Kiti pašnekovai teigė, kad poreikio keisti nutarimą nėra, nes pagal poreikį į komisijas galima įtraukti ir daugiau dalyvių. Tai įvardinta kaip galimybė lankstesniam darbo organizavimui.
- **Skeptiškas valstybės tarnautojų požiūris į JT stebėsenos mechanizmuose teikiamas rekomendacijas Lietuvai.** Kelių institucijų atstovai/-ės dalinosi, kad kartais atskirų valstybių teikiamos rekomendacijos remiasi pasenusia informacija (rekomenduojama įgyvendinti pokyčius, kurie jau yra įgyvendinti) arba yra politiškai angažuotos (ypač jei jas teikia priešišškai nusiteikusių valstybių atstovai). Be to, valstybės narės nėra teisiškai įpareigosotos įgyvendinti JT rekomendacijas; tai lemia atlaidesnį požiūrį į JT rekomendacijas nei į Europos Tarybos stebėsenos mechanizmų rekomendacijas, kurias įgyvendinti privaloma.
- **Rekomendacijų pasikartojimai ir persiklojimai.** Neretai pasitaiko, kad Lietuva gauna to paties turinio rekomendacijas iš kelių skirtingų stebėsenos mechanizmų. Tuomet gali susidaryti situacija, kad tuo pat metu kelios valstybinės institucijos dirba prie tos pačios rekomendacijos įgyvendinimo.
- **Ataskaitų rengimo nuovargis** (ang. *reporting fatigue*).

- **Rekomendacijų įgyvendinimo formalizavimas ir standartizavimas.** Dabartinis teisinis JT rekomendacijų įgyvendinimo reguliavimas yra gana lankstus ir leidžia pirmininkaujančiai institucijai pasirinkti kaip vykdyti rekomendacijų įgyvendinimo priežiūrą. Tarp institucijų kyla diskusijų apie galimybę šį procesą formalizuoti – sukurti vieningą rekomendacijų įgyvendinimo planavimo, stebėsenos ir atsiskaitymo struktūrą. Pavyzdžiui, komisijos galėtų atsiskaityti Vyriausybei praėjus pusei ataskaitinio laikotarpio apie rekomendacijų įgyvendinimo progresą.

3. Netvarus bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis

- **Valstybinių institucijų poreikis didesniai NVO įsitraukimui.** Institucijų atstovai/-ės teigė, kad tam tikrų grupių interesus atstovaujančios NVO veikia labai aktyviai, o kitų grupių organizacijų, užsiimančių advokacine veikla, praktiškai nėra (pvz., pagyvenusių asmenų). Bendrai, buvo įvardintas poreikis didesniai NVO įsitraukimui į politinius procesus, t.y. diskusijas apie įstatymų projektus, darbo grupių veiklas.
- **NVO įtraukimo fragmentiškumas.** Institucijų atstovai/-ės pastebėjo, kad NVO atstovai yra įtraukiami į ataskaitų rengimo procesą, kuomet reikia surinkti informaciją apie esamą situaciją, tačiau kuomet ateina laikas rekomendacijų įgyvendinimui - NVO paliekamos atokiau.
- **Strateginio finansavimo trūkumas.** Ministerijos, skirdamos finansavimą nevyriausybinėms organizacijoms, kasmet tarsi sprendžia vis kitą problemą. NVO atstovai sako, kad kelis metus iš eilės strategiškai finansuojant fokusuotą problemos sprendimą, pokytis būtų pasiektas greičiau ir finansavimo organizavimas būtų paprastesnis, jei kiekviena ministerija finansavimą teiktų nuosekliai pagal savo valdymo sritį.
- **Atsižvelgimo į NVO indėlį stoka tarptautinių ataskaitų komisijų sudėtyse.** NVO atstovų/-ių teigimu, NVO kviečiamos pasidalinti įžvalgomis ir pastebėjimais rengiant įvairias tarptautines ataskaitas ar planuojant programas/projektus, tačiau priimant sprendimus į jų pastebėjimus atsižvelgiama retai.
- **Lūkestis teikti ekspertinę nuomonę nemokamai.** Pakvietus NVO teikti savo įžvalgas, dalyvauti tarptautinių ataskaitų komisijose joms nėra pasiūlomas joks atlygis, tikimasi, kad jos prisidės neatlygintinai – taip sukuriamas didžiulis darbo krūvis NVO atstovams/-ėms.
- **Socialinio poveikio stebėsenos trūkumas.** Institucijos skelbia finansavimą NVO projektinei veiklai. NVO įgyvendina projektą, už jį atsiskaito, tačiau iš institucijų NVO nepasiekia jokie įrankiai, kuriais būtų matuojamas ar kitaip vertinamas projekto poveikis.
- **Informacijos judėjimas tarp vyriausybinio ir nevyriausybinio sektorių.** Valstybinės institucijos yra įpareigosotos dalintis informacija viena su kita. Tuo tarpu užtikrinti sklandžiam informacijos dalinimuisi tarp institucijų ir NVO nėra vieningo mechanizmo.

4. Finansinių ir žmogiškųjų išteklių stoka:

- **Žmogaus teisių veiklos** – „užklausinė veikla“. Valstybinių institucijų atstovai dalinasi, kad dažnai žmogaus teisių veiklos koordinuojamos iš užsidedimo, asmeninio intereso ar kitų paskatų, tačiau neįeina į formalias valstybės įstaigose dirbančiųjų pareigas ar įstaigos prioritetus.
- Nepakanamas finansavimas **prevencinėms veikloms** ir prevencijos programų metodikos neapibrėžtumai.
- **Kontrolierių įstaigos neturi galimybės tiesiogiai derėtis dėl finansavimo valstybės biudžete.** Pagal dabartinę tvarką, šių įstaigų interesus derybų procese turėtų atstovauti Seimas. Tarptautinės žmogaus teisių stebėsenos organizacijos pakartotinai ragina Lietuvą užtikrinti pakankamą finansavimą kontrolierių įstaigoms.

5. Teisinės apsaugos priemonių neprieinamumas

- **Uždėstas problemos sprendimas ekstremalioje žmogaus teisių pažeidimo situacijoje.** Trūksta „NVO greitujų pagalbų“, o institucijos negali reaguoti greitai. Pavyzdžiui, esant situacijai, kai priverstinio sulaikymo kontekste žmogų reikia hospitalizuoti arba kai nereguliarios migracijos sąlygomis kyla grėsmė žmogaus gyvybei. Institucijos negali reaguoti iškart, nes turi pradėti tyrimą, o nevyriausybinių organizacijų dažnai neturi priemonių arba pajėgumų.
- **Sunku skatinti visuomenę ginti savo žmogaus teises.** Visuomenės sąmoningumo auginimas apie galimybę ginti savo pažeistas teises yra sudėtingas procesas dėl kelių priežasčių. Pirma, teisminiai procesai yra sunkiai prieinami dėl struktūrinės informacijos trūkumo ir nesuprantami dėl teisinės kalbos. Antra, advokacijos ir komunikacijos veikloms nevyriausybiniams organizacijoms skiriami resursai yra menki.
- **Klaidinantys institucijų pavadinimai.** Visų keturių kontrolierių įstaigų atstovai/-ės įvardino, kad šių institucijų viduje diskutuojama apie poreikį pervadinti kontrolierių įstaigas naudojant tarptautinį terminą „ombudsmenai“, kuris geriau nei „kontrolierius“ ar „inspektorius“ atspindi šių įstaigų veiklą ir vaidmenį žmogaus teisių sistemoje. Dabartiniai pavadinimai yra sunkiai suprantami ir visuomenei. Pavyzdžiui, iš pavadinimo „Seimo kontrolierių įstaiga“ sunku suprasti, kad ši įstaiga gali tirti asmenų skundus dėl visų valstybės ir savivaldybių pareigūnų (išskyrus teisėjus) piktnaudžiavimo ir biurokratizmo.

6. Siauras žmogaus teisių supratimas visuomenėje ir valstybiniame sektoriuje:

- **Netolygus ir siauras žmogaus teisių supratimas tarp valstybės tarnautojų.** Valstybinių institucijų atstovų/-ių teigimu, dažnai žmogaus teisių užtikrinimo priemonės nugula „ant popieriaus“, kad būtų formaliai įgyvendinta tarptautinė rekomendacija ar reikalavimas, tačiau praktiškai priemonės įgyvendinimas nėra užtikrinamas ar stebimas.

- **Dalies visuomenės neigiama arba neutrali nuomonė apie tam tikrus žmogaus teisių aspektus.** Nemaža dalis visuomenės žmogaus teisių temas supranta siaurai, paviršutiniškai. Neigiami stereotipai apie pažeidžiamas grupes arba įsitikinimai, kad ŽT jau yra užtikrintos slopina visuomenės įsitraukimą į problemų sprendimą. Tolygesnis požiūris žmogaus teises padėtų lengviau susitarti, kaip drotis su žmogaus teisių iššūkiais.
- **Duomenų trūkumas.** Nevyriausybinių organizacijų teigimu, NVO darbuotojai/-os ir tyrėjai/-os susiduria su iššūkiais pasiekiant duomenis, kurie padėtų geriau suprasti pažeidžiamų grupių situaciją Lietuvoje. Dažnu atveju valstybinės institucijos nėra įpareigosotos rinkti arba viešinti tam tikrus duomenis, kurie yra reikalingi gilesniam žmogaus teisių problemų Lietuvoje suvokimui, visuomenės informavimui ir duomenimis pagrįstai advokacijai.
- Valstybinių institucijų atstovų teigimu, viešajame diskurse apie žmogaus teises daugiausiai kalbama apie institucijų klaidas ir valstybinės sistemos trūkumus. **Daugiau dėmesio galėtų būti skiriama geriesiems pavyzdžiams ir praktikoms, kurios jau yra taikomos Lietuvoje.**

Žmogaus teisių užtikrinimo netolygumai

Pokalbių metu, valstybinių institucijų ir NVO atstovai/-ės įvardino, kad skirtingos žmogaus teisių sritys Lietuvoje užtikrinamos nevienodai – vienu sričių užtikrinimo sistema veikia pakankamai gerai ir pastebimai patobulėjo per paskutinius 5 metus, o kitose progresas lėtas, trūksta lyderystės ir bendradarbiavimo.

- Institucijų ir NVO atstovų teigimu, **vaikų teisių ir asmenų, turinčių negalią, teisių sritys per paskutinius 5 metus žymiai pasistūmėjo į priekį.**
 - **Vaikų teisės:** 2017 m. pradėtos vaikų teisių apsaugos sistemos reforma – uždraustas visų formų smurtas prieš vaikus, apimant ir fizinių bausmių taikymą visose vaiko aplinkose, pradėta Vaiko teisių apsaugos sistemos centralizacija. Pokalbių metu, Tarpžinybinė vaiko gerovės taryba prie LRV pakartotinai įvardinta kaip veiksmingo ir efektyvaus tarpinstitucinio bendradarbiavimo pavyzdys. Tarybos veiksmingumas buvo paaiškintas aktyvia SADM lyderyste organizuojant tarybos veiklą. Taip pat, kitaip nei kitų žmogaus teisių sričių, vaiko teisių apsaugos sistema yra detalai aprašyta Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM internetiniame puslapyje.
 - **Asmenų, turinčių negalią, teisės:** institucijų ir NVO teigimu, vis dažniau ir kokybiškiau diskutuojama apie aplinkos, informacijos ir paslaugų pritaikymą asmenims, turintiems fizinę ar psichosocialinę negalią, bei kitus šios bendruomenės poreikius. Nors iššūkių vis dar yra, negalios klausimai nuosekliai figūruoja Vyriausybės ir Prezidentūros programų prioritetuose.
- Pokalbių metu buvo paminėtos šios **sritys, kuriose pokyčiai vyksta lėtai ir trūksta lyderystės:**
 - įtraukusis švietimas;
 - socialinių paslaugų prieinamumas;
 - antisemitizmas, romafobija ir nacionalinio lygmens nediskriminavimo strategija;
 - atlyginimų atotrūkis tarp lyčių;
 - išėjimo iš prostitucijos programų organizavimas;
 - LGBTQAI+ lygiateisiškumo klausimai, ypač translyčių asmenų teisės.

Šaltiniai

Tarptautiniai dokumentai:

- [Europos Žmogaus Teisių Konvencija](#)
- [Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims;](#)
- [Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija;](#)
- [Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija;](#)
- [Jungtinių Tautų žmogaus aplinkos konferencijos deklaracija;](#)
- [Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas;](#)
- [Tarptautinis politinių ir pilietinių teisių paktas;](#)
- [Visuotinė žmogaus teisių deklaracija.](#)

Nacionaliniai teisės aktai:

- [Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nuostatų patvirtinimo;](#)
- [Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos nuostatai;](#)
- [Lietuvos Respublikos Konstitucija;](#)
- [Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos nuostatai;](#)
- [Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas;](#)
- [Lietuvos Respublikos Psichikos sveikatos priežiūros įstatymas;](#)
- [Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai;](#)
- [Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl socialinės priežiūros akreditavimo tvarkos aprašo patvirtinimo;](#)
- [Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatai;](#)
- [Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijų patvirtinimo;](#)
- [LR Švietimo ir mokslo ministro, LR Sveikatos apsaugos ministro ir LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo;](#)
- [Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymas;](#)
- [Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas;](#)
- [Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Europos Sąjungos reikalų koordinavimo;](#)
- [Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl pranešimų pagal Jungtinių Tautų žmogaus teisių apsaugos konvencijas, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika, ir Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos vykdomai Visuotinei periodinei peržiūrai rengimo ir pateikimo tvarkos aprašo patvirtinimo ir komisijų sudarymo;](#)

Kiti šaltiniai (lietuvių kalba):

- [Lietuvos teismai, Teismų sistema](#), 2023.
- [Nelygybė ir daugialypė diskriminacija sveikatos priežiūros srityje](#), FRA, 2013.
- [Neįgaliųjų reikalų taryba](#), Neįgaliųjų reikalų departamentas prie SADM, 2023.
- [Pagrindinės vykdomosios ir įstatymų leidimo institucijos](#), Eurydice, 2022.
- [Prezidento komunikacijos grupė](#), LR Prezidentas, 2021.
- [Tarpžinybinė vaiko gerovės taryba](#), Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2023.
- [Trumpai apie instituto veiklą 2017 m.](#), Europos lyčių lygybės institutas, 2017.
- [Vaiko teisių apsaugą užtikrinančios institucijos](#), Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie SADM, 2022.
- [Valstybė ir jos institucijos](#), Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2016.
- [Viešasis saugumas](#), Vidaus reikalų ministerija, 2023.
- [ŽINOK: žmogaus teisės ir jų apsauga](#), Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2013.
- [Žmogaus teisių ir laisvių garantijos](#), Mano teisės, 2023.
- [Apie kontrolierius](#), Žmogaus teisių gidas, 2022.

Kiti šaltiniai (anglų kalba):

- [Active Aging Index](#), UNECE / European Commission, 2019.
- [Gender Equality Index \(Lithuania\)](#), European Institute for Gender Equality, 2023.
- [Kimberle W. Crenshaw](#), Columbia Law School, 2023.
- [Migrant integration policy index](#), Mipex, 2020.
- [Disability statistics – poverty and income inequalities](#), Eurostat, 2022.
- [Rainbow Europe Map and Index](#), ILGA Europe, 2023.
- [Universal Periodic Review Lithuania](#), United Nations Human Rights Council, 2022.

Priedas Nr.1. Kodėl išskiriamos būtent šios pažeidžiamos grupės?

Moterys ir mergaitės

Dėl istorinių ir kultūrinių normų apie lyčių vaidmenis, moterys vis dar patiria diskriminaciją darbo rinkoje, sveikatos priežiūroje įstaigose, pilietinio atstovavimo ir kitose srityse. Taip pat, moterys dažniau nei vyrai nukenčia nuo smurto artimoje, seksualinio išnaudojimo ir kitų smurto lyties pagrindu formų.

Vaikai

Vaiko teisės apima teisę į sveikatą, išsilavinimą, gyvenimą šeimoje, žaidimą ir poilsį bei tinkamas gyvenimo sąlygas, kuriose vaikas yra apsaugotas nuo bet kokios formos smurto. Vaiko teisių laukas atsižvelgia ir į vaiko vystymąsi bei vaiko poreikius visuose jo augimo ir brendimo etapuose.

Pagyvenę asmenys

Šiuolaikinės visuomenės susiduria su ilgėjančia gyvenimo trukme bei didėjančiu senyvo amžiaus asmenų skaičiumi. Senyvo amžiaus asmenų pažeidžiamumas kyla iš negatyvių stereotipų, kurie kuria sąlygas diskriminacijai. Pavyzdžiui, senyvo amžiaus asmenims sunkiau pasinaudoti sveikatos apsaugos paslaugomis, jie susiduria ir su nepalankiomis įdarbinimo, paaukštinimo bei atleidimo sąlygomis. Dėl socialinio, ekonominio ir politinio pažeidžiamumo senyvo amžiaus asmenys dažnai susiduria su skurdu ir izoliacija.

Prieglobsčio prašytojai, pabėgėliai ir migrantai

Dėl žmogaus teisių pažeidimų ar politinio persekiojimo šalį palikę ir į ją negalintys grįžti prieglobsčio prašytojai naujoje šalyje gali siekti pabėgėlio statuso. Migrantų teisių pažeidžiamumo priežastys kyla iš situacijų, kurios verčia palikti savo šalį, kelionės į kitą šalį kontekstas bei sąlygos, su kuriomis migrantai susiduria atvykę į naują šalį.

Tautinės, etninės ir religinės grupės

Asmenys, priklausantys tautinėms mažumoms, etninėms ir religinėms grupėms, turi teisę efektyviai dalyvauti kultūriniame, religiniame, socialiniame, ekonominiame ir viešajame gyvenime. Žmogaus teisės gina tautinių ir etninių grupių poreikį išreikšti ir praktikuoti savo tradicijas, kultūrą, religiją, kalbą. Valstybės taip pat privalo užtikrinti priemones, kurios apsaugotų tautines, etnines ir religines grupes nuo diskriminacijos

Asmenys su negalia

Asmenų su fizine, proto, psichikos ar intelekto negalia pažeidžiamumas pasireiškia per kliūtis, atsirandančias siekiant dalyvauti visuomeniniame gyvenime bei gauti paslaugas, prieinamas viešai. Asmenų turinčių negalią teisių užtikrinimas apima šių kliūčių panaikinimą, fizinės ir informacinės aplinkos bei paslaugų pritaikymą. Sisteminės ir struktūrinės žmonių su negalia diskriminacijos šaknys - politinė, teisinė ir administracinė sistema, besiremianti globos ir medicininio žmogaus su negalia supratimo modeliu. Vadovaujantis globėjišku modeliu rizikuojama iš žmogaus atimti sprendimo galią, toks žmogus matomas kaip negalintis apsieiti be kitų pagalbos visose jo gyvenimo srityse.

Fizinės ir psichikos sveikatos sunkumų turintys žmonės

Lėtinės ligos bei psichosocialinių būsenų ir sutrikimų spektras, nepatenkantis į negalios teisinį apibrėžimą, yra vienas didesnių sveikatos ir visuomenės vystymosi 21-ojo amžiaus iššūkių. Šie žmonės susiduria su neigiamomis išankstinėmis nuostatomis, todėl įvairiose gyvenimo srityse patiria sunkumus ar diskriminaciją. Apribota konkuravimo galimybė darbo rinkoje yra tokios nelygybės pavyzdys.

LGBTQIA+ asmenys

LGBTQIA+ - lesbietės, gėjai, biseksualūs, translyčiai, queer, interlyčiai, a seksualūs asmenys. Plusas akronimo pabaigoje reiškia nebaigtinį tapatybių sąrašą, gali įtraukti asmens artimuosius, draugus. Žmonės, priklausantys šiai bendruomenei, susiduria su visuomenės neigiamomis nuostatomis, neapykantos nusikaltimais ir kitais sunkumais, kylančiais iš nepakankamo šių asmenų teisių teisinio reguliavimo ir užtikrinimo.

Įkalinieji asmenys

Kadangi žmogaus teisės yra prigimtinės ir neatimamos, įkalinimo procese asmuo jų nepraranda. Įkalinimo įstaigose sulaikyti asmenys yra laikomi pažeidžiama grupe, nes institucinio laisvės apribojimo sąlygomis atsiranda rizika, jog bus apribota sulaikytojo teisė į asmenybės vystymą, sveikatos apsaugą, dalyvavimą kultūrinėje veikloje ir apsaugą nuo smurto ar žiauraus elgesio. Įkalinųjų asmenų žmogaus teisių apsauga yra pozityvios reintegracijos į visuomenę pagrindas.

Šis pažeidžiamų grupių sąrašas nėra baigtinis. Sąrašė akcentuojamas poreikis atkreipti dėmesį į tam tikrų visuomenės grupių žmogaus teisių užtikrinimą, nes jų apsaugai dėl išvardintų aplinkybių kyla grėsmė. Daug kitų nepaminėtų grupių patiria diskriminaciją ir priespaudą.